

Aproximació a l'obra poètica de Maria Ibars

Antoni Prats *

En 1949, a l'edat de cinquanta sis anys, dona a conèixer Maria Ibars i Ibars¹ **Poemes de Penyamar**², el seu únic recull. Abans, prou abans, el 1936, havia aparegut en **El vers valencià**³, els fulls que dirigia Josep Maria Bayarri (València, 1886-1971), un poema d'aquesta poetessa, «Tristors», potser el primer i últim publicat abans del llibre, on seria reproduït amb algunes variants i sota el títol de «Pluja». L'ortografia de la primera versió és un xic estranya⁴, i sorprenent en qui havia assistit als cursos d'ortografia que al Centre de Cultura Valenciana organitzava Carles Salvador i, a més a més, l'any anterior havia obtingut el primer diploma de suficiència que s'hi concedí⁵; però en avant l'obra de Maria Ibars seguirà la normal correcció ortogràfica i una notable puresa lingüística, tot emprant sovint dialectalismes molt lícits i, de vegades, variants populars.

El títol del llibre pot parèixer, d'entrada, expeditiu i asèptic. En efecte: Penyamar no és altra cosa que el nom de la rota⁶, situada a uns quatre quilòmetres de Dénia, que l'autora posseïa i un lloc sovint consignat quan datava els seus escrits; però no hi residí habitualment, almenys abans de jubilar-se de mestra d'escola», en edat força avançada. Penyamar era, doncs, lloc de lleure, d'esbarjo, d'evasió. ¿Concebria Maria Ibars l'activitat literària, si més no la seua, com alguna mena d'esbarjo i evasió? En tot cas, els paratges concrets dels voltants de Penyamar són presents, com una obsessió, al llarg de la seua poesia. Fet i fet, l'abast del paisatge hi literaturitzat no va pel sud més enllà del Cap de Sant Antoni —i encara no: sols endevinat per les llums del far—, i pel nord, no passa de Dénia, reiteradament cantada, però des de fora estant.

El llibre aplega cinquanta nou poemes i un «Pòrtic», no gaire extens, de Carles Salvador. Pel que en ell podem llegir, es desprèn que la publicació de l'obra de Maria Ibars ha estat d'allò més anòmal. L'autor, a més de parlar de les narracions, que no es publicaran fins als anys seixanta, diu conèixer l'existència d'altres poemes de la mateixa escriptora, que «per mantindre una certa unitat temàtica i estilística» convenia deixar a banda. Què s'ha fet d'aquells textos de «poesia subjectiva», segons els qualifica Carles Salvador? He pogut conèixer els poemes de na Maria publicats al setmanari **La Marina**, entre 1961 i 1965. Són un total de vint-i-sis⁷, alguns d'ells en castellà i uns quants petits. Sospite que no se n'han publicat gaires més⁸; cal suposar que nombrosos textos d'aquesta escriptora, que ella no hauria gosat publicar per massa personals i explícits,

*Sueca, 1946. Estudis de Filosofia. Professor de Llengua Espanyola. Des de 1975 viu i treballa a Dénia. Ha publicat, entre altres coses, dos reculls de poesia. Amb aquesta monografia participà en el I Congrés d'Estudis de la Marina Alta (1982).

amb altres papers i pertinences, foren destruïts, cremats exactament —segons recorda algun familiar— poc després de la seua mort.

Què era la poesia per a Maria Ibars? Hi ha un poema seu, just el que tanca el llibre de Penyamar, on és aquest precisament el tema. Val la pena de reproduir-lo ací complet:

La sagala cantadora

Canta, donzella, que Déu
en donar-te dolça veu
et va fer per a cantar.
El qui té gola d'ocell
deu sentir sempre, com ell,
un gran plaer en trinar.

Canta el moments del teu cor,
les alegries ardents
i les inquietuds que sents
quan li brosta nova flor.

Canta per a delitar-te;
canta el plaer o el dolor;
canta per a aconsolar-te
les absències de l'amor;
canta el goig de retornada,
la il.lusió que et fa niu
i el neguit que sempre viu
en qui ama i és amada.

Canta el capvespre, l'albada,
la remor d'aigua al sequiol;
canta la pluja i el sol,
l'encés llamp de la tronada;
quan la rabera es belluga
vers l'arbreda tendra i fresca;
el blat convertit en esca
quan el sol del tot eixuga...
I quan ja en la teua vida
haja tot segut cantat,
tanca d'altri la ferida...
i canta per caritat!

Primer que tot, l'escriptora sembla que vol deixar constància de la seua creença en el numen i la força del destí, moneda corrent, com és sabut, durant el Romanticisme. La benaurança consistiria a ser-ne fidel, idea més aviat estoica⁹.

En la segona estrofa, centra quant a la temàtica el seu quefer de poeta: cantar els estats d'ànim —els d'ella—. En la tercera, insisteix —ara quant a la finalitat— en aquest egotisme: cantar per a delitar-se i per a consolar-se. En la quarta, proposa el paisatge com objecte a cantar. Finalment, i com per quedar bé, vol recordar-se'n del proïsome, de les ferides alienes que no de les alegries.

En realitat, dels vuitanta set o vuitanta vuit poemes que de la sagala Maria Ibars hem pogut constatar, sols uns quinze són plenament intimistes. D'aquests, no en trobarem cap que arranque d'alguna experiència positiva; sembla com si per a la poetessa sols la natura fos capaç de catalitzar la capacitat de gaudi. El paisatge —quasi sempre la mar— suma, en efecte, la quantitat més crescuda dels seus versos, no sempre els mi-

llors, i sols en unes quantes ocasions és emprat per recolzar un determinat estat d'ànim, i, a ben segur, mai no li atribueix valor de símbol o de mite. Llavors...? No sense motiu l'obra poètica d'aquesta escriptora s'ha catalogat en el «paisatgisme sentimental». En 1956, ho féu Joan Fuster¹⁰ tot agrupant-la amb Francesc Caballero i Muñoz (1894), Salvador Verdager (1894-1973), Enric Duran i Tortajada (1895-1967), Pasqual Asins (1896-1943), Prudenci Alcon i Mateu (1904-1977), Joan Lacomba (1900-1963), Lluís Guarner (1902), Angelí Castanyer (1905-1974), Vicent Casp i Verger (1906), Martí Domínguez Barberà (1908), encara que sense aportar ninguna notícia ni apreciació crítica sobre l'autora. Segons el mateix Fuster, el paisatgisme d'aquests poetes «prolonga l'herència de Teodor Llorente en allò que aquesta, **desarqueologuitzada**, significa de lleialtat a la terra, i en tant que la terra és carn i ànima, comarca i emoció».¹¹ S'hi observa, segueix dient,

una predominància dels elements plàstics, de visió, que sovint es queden en pur descriptivisme, però que intenten, en qualsevol moment, acollir un accent emotiu singular, quasi sempre tenyit per vivències d'ordre psicològic. La majoria d'aquests poetes conserva un fons d'idealisme romàntic¹².

Hi ha motius, prou motius, que expliquen la perduració d'aquesta línia, i àdhuc la seua preservació per al futur. L'home valencià se sentirà sempre inclinat a una poesia d'**arrels**, domèstica, per afecció satisfeta a les glòries del paisatge, sobretot de les contrades centrals del país. El paisatge té per a ell un embrius sensorial i un secret atractiu econòmic: cantar la terra implica, d'alguna manera, cantar també l'esforç humà que la treballa; és la flor, però també el fruit —la **collita**—, allò que li entra pels ulls i el commou¹⁰.

Des de Llorente fins als poetes que avui el continuen en aquests aspecte, l'horta i les altres terres valencianes han estat vistes, no exactament com un **paisatge**, sinó com un **patrimoni**, i per tant, amb un entindiment alhora possessori i reverencial. Per això el **paisatgisme** poètic havia de ser **sentimental**, entre els valencians. I no imperiosament en el sentit de «paisatge estat d'ànim», sinó a vegades, en un pla més modest, com a «paisatge món casolà».¹⁴

Tanmateix, Amadeu Fabregat¹⁵ ha preferit l'etiqueta de «populisme» per a la mateixa tendència, tot respectant així l'autodenominació del seu poeta més representatiu, Miquel Duran i Tortajada. Altrament, Enric Ferrer¹⁶ usa de manera indistinta ambdues denominacions, i menciona Maria Ibars com formant part de «L'eixamplament (1927-1939)» i «La llarga represa (1939-1959)». En aquest darrer capítol, diu que al costat d'una poesia a la **page** (simbolista i pre-«realista») hi havia una altra

residual, és a dir, una poesia que arrossegava materials formals i temàtics d'altres èpoques ja periclitades, un vague romanticisme, un llorentinisme fossilitzat... o de vegades simple manufactura de versos circumstancials (Jocs Florals, festes).¹⁷

Entre els noms que hi sobresurten «dotats de dignitat lingüística, i bons coneixedors de les belleses naturals del país, cordialment cantades en els seus poemes»¹⁸, esmenta Maria Ibars.

Més aviat, aquesta darrera caracterització fora la més ajustada a l'obra d'aquesta poetessa, per tal com el paisatge per ella cantat no al·ludeix directament ni indirecta a la vida econòmica sinó en comptadíssims poemes, concretament en «L'escaldó» i en «La verema» quant als fruits de la terra, en «Encesa» quant a la pesca. Naturalment, la paraula «raïm» apareix amb variades intencions, **ma non troppo**. Tot plegat, ben poc significatiu.

No val a pegar-li més voltes: Per a Maria Ibars, el paisatge és un objecte estètic pur: embadaliment i prou. O no tan pur: també evasió; n'hi ha constants referències d'aquesta

actitud entre els seus versos paisatgístics. És el cas, per exemple, d'«Hora prima»¹⁹:

Roixim lluyenteja al mig del rocam
—plor diamantí de la nit que expira—.
Parla el silenci entre núvols i arbreda.
Embauma l'airet, la mar és tranquil·la.
La costa solitària i calladissa
és corprenedora com tendra amiga.
Les fidels confidències de l'aigua
rebrotar fan en pau l'ànima trista.
En les hores que obrin el jorn vinent
lluix el sol la primera ferida;
camí de blanca llum **que fon les penes**
que du l'esperit que per ell camina.

Entre els poemes paisatgístics, hi ha uns quants que destaquen bastant de la resta: «Espill de plata», «Mar en festa», «Nocturnal», «Migdia» i «Reencontre».

Els intimistes, com he dit, són pocs i de tot elegiac. La poetessa es queixa, i sols troba la pau, ja ho hem vist, quan se sent envoltada per la naturalesa solitària i amiga. Quina siga la seua nafra, ella ho conta en un poema que no gosà publicar fins a 1961²⁰.

Desolació

Tens l'ànima mustigada
com un jardí abandonat
que rep solsment l'alenada
del vent de l'adversitat.

Bé volen els brots sortir
i les roses esclatar
i d'entre l'arbreda eixir
els ocells per a volar.

La terra esponjar-se vol
per fer-se turgent de vida
i anhela sempre el consol
de la saba pressentida.

Més, ai!, no raja la font
que pot el miracle fer
perquè altres plaers del món
deturen el jardiner.

* * *

El teu cor és un jardí
ple d'afanys i mustigat.
¿Serà crudel ton destí:
esperar sempre l'amat?

Vet ací el dolor d'una dona aviat desmaridada...

Hi ha encara un bon grapat de poemes de temàtica vària. Amb figures infantils — xiquetes— escrigué alguns dels millor construïts: «La gitaneta», «Pomell de dolor», «Il·lusió» («Aspiració», segons apareix en *La Marina*) i «La xiqueta vestida de rosa», que mostra una cura pels ritmes poc freqüent en aquesta poetessa²¹. Cal remarcar també dues cançonetes d'assumpte idil·lic, «Tendror» i «Jurament marí»; algun poema costumista, «Silueta»; el titulat «La cova Castanyera». Entre els més reeixits, vull mencionar «Adolescència», on el cos i el gest d'una adolescent són descrits amb colpidora

sensualitat.

Pel seu contingut, hi ha dos poemes interessants, «La Torre del Gerro» i «Al gosset secular»²². Ambdós, a falta de documentació més explícita, ens ajuden a conèixer l'opinió de la poetessa respecte del nostre redreçament cultural. En el primer fa romanticisme de ruïnes, però sense caure en la temptació ditiràmica de la nostra història, com acostumaven els renaixentistes. En el segon, de tema molt concret, diu:

Tu em diries..., tu em diries
un secret que el temps amaga:
com parlaven nostres avis
llengua vui tan menyspreada,
noble parla que era d'àngels
al nostre bressol formada
i que en cantar glòries pròpies
era el cor qui les cantava.
Aleshores tornariem
a ser esperits de raça!

.....
i de la teua mirada
capte un raiget agrait
que al meu interior s'enlaira
perquè aquells dies de nens
deixen llum que no s'apaga.

Tot i que no evita algun tòpic rebregat, pareix, pareix que vol insinuar la conveniència de tornar als orígenes. Potser la censura... i l'autocensura... Eren temps obscurs i difícils, no cal dir-ho. I regressius, també: Carles Salvador, després dels anys de **Taula de les Lletres Valencianes** i de la Segona República, relativament «normals» per a la nostra poesia, ara, en el pròleg a **Poemes de Penyamarr**, acaba dient: «Felicitem-nos tots, perquè és un bon senyal: continua la Renaixença.»

I a la Renaixença estricta es remonta aquesta delectació en el paisatge que els poetes valencians van cultivar amb tanta assiduitat. I la Renaixença, recordem-ho, és Llorente, i Llorente és el romanticisme gal ensucrat amb les tendreses de la sensibilitat burgesa de la Restauració. Després, al més pur llorentinisme, se li afegirien, com és natural, trets de les noves estètiques, si més no del modernisme de rel quasi sempre francesa.

A casa nostra, el modernisme poètic tingué un devot cultivador en Josep Maria Bayarri, el mateix director de **El Vers Valencià**, publicació que, com adés hem comprovat, no era aliena a Maria Ibars. A més a més, en el «Pòrtic» del recull de Penyamarr, al costat d'apreciacions crítiques tan inconsistents com dir del llibre que és «clar», «tendre» i «dolç», els poemes són definits com «impressionistes», i just en l'impressionisme²² rau l'aportació més perdurable que el modernisme ha fet a la literatura. Però en què consistia tal etiqueta per a Carles Salvador, no ho sabem; segurament en tenia una idea molt ambigua, per tal com no són fàcils de trobar en aquest poemari les imatges i l'adjectivació irrealistes²³ que l'impressionisme comporta. S'hi observa, això sí, el gust per les figures i adjectius rutilants, que també són modernistes, però, és clar, decadents: preciosistes.

Tanmateix, no li faltava raó al prologuista en atribuir-li «imatges de primera mà»; per exemple:

La mar envia un bes suau, mullat;
com el primer que assaja un tendre infant.
o quan també el mar li fa dir:

La mar està avui de festa;

el blau de blanc es forada.

o encara:

Llumenetes punjaven l'aigua
posant-li esclat de jardí;
eren lliris i assutzenes
com les mans d'un serafí.

Pot passar que una mateixa metàfora genere el poema, al llarg del qual aquella va reproduint-se en altres. És el cas d'«Espills de plata»²⁴:

El sol s'ha trencat en l'aigua
i en la folla dansada
lluentegeu els bocins
cap a la platja.

És que voldrieu juntar-vos,
espills de plata?

Ai, sols petits
que relluïu en la mar!
A la blavor de les aigües
sembla feu de diamants!

No us ajunteu, sols petits;
seguiu lluint i dansant.
Sou miracle en flors de llum
del sol que es trenca en la mar.

O siga, —esquemàticament—: Sol trencat.- (Sol trencat —) espills de plata.- (Sol trencat —) sols petits — diamants.- (Sol trencat —) sols petits — flors de llum.

Amb tot, val a dir, si més no quant als poemes paisatgístics, que en l'estil de la poetessa predominen els altres recursos normals del llenguatge del vers fins al Romanticisme, ço és, principalment, la mera exclamació, l'apòstrofe i la prosopeia. Les personificacions són constants al llarg del poemari, i sovint bellíssimes. Vet aquest exemple:

Calla poruga la costa
sots la llum groga i clara
(La remor de les onades
sembla que la té humiliada).

O aquest altre:

La mar com està enfurida!
I no sabem que tindrà!

.....

Ens mostra la caixa bruta
del ventre rebolicat.

Fet i fet, pot considerar-se que una bona part dels poemes de Maria Ibars pertany al corrent poètic anomenat «paisatgisme sentimental», si bé no manifesten exaltació alguna directa o indirecta de l'economia local. El conjunt de l'obra, per les seues característiques temàtiques i estilístiques, segueix la tradició populista, és a dir, romàntica amb adherències d'altres estètiques, que en aquesta ocasió són de caire preciosista.

La Pedrera, desembre 1982.

NOTES

1. S'han vingut fixant a Dénia les dates de naixement i defunció d'aquesta escriptora. Segurament ha propiciat la confusió el caràcter costumista i arrelat a Dénia i voltants de la seua obra. Endemés, quan l'autora data alguna publicació, el lloc no és altre que Dénia i/o Les Rotes, caseriu en la costa del terme de la mateixa població, i/o el nom de la casa de camp que hi posseïa, Penyamarr. Encara podria adduir-se les dedicatòries. Vet aci la de **Poemes de Penyamarr**: «A la memòria de la meua mare, que amb dolça senzillesa em féu estimar aquests paisatges de la Marina», i que sempre hi són els de Dénia; i la de **Graciamarr**: «A la barriada marinera de 'Baix la mar' con recuerdos de mi infancia». En realitat, Maria Ibars nasqué a Benissa, concretament el 2 de juliol de 1892, i, segons l'acta de naixement, els seus pares també eren naturals de mateixa població. Tampoc no va morir a Dénia, sinó a València, en els primers dies de 1965. La notícia fou difosa per Felipe G. Perles Martí en **La Marina (Semenario de la Costa Blanca)**, n.º 253, pàg 6.

2. Fou imprés als tallers tipogràfics de Vicent Cortell, a València, amb nombrosos dibuixos de Vicent Sans, un pintor d'Alzira. No hi figura editor.

3. Vid. Volum II, n.º 2; gener, 1936. El poema tal qual fou imprés en aquesta ocasió, és així:

«La pluja violenta
la tèrra punjava;
per cada ferida
son perfum llançava.

Plovia;
i la tèrra, enfosquida, esglaida
donava tristor.

Sentia
mon còr eixa agonia endinsada
que porta el dolor.

La pena
de la tèrra —ombra, esglai, perfum—
tindrà el seu consòl
quan plena
de la glòria radiant de la llum
la tornarà el sòl.

Mon còr.
que el seu amor ha vist oblidat,
plòra sense treua,
i mòr
perquè ja no espera ni pietat
de l'ànima seua.

La flama del còr
que la dija ens dona,
¿qui la mantindrà
si Amor l'abandona?

El tema —i el problema personal que l'inspira— d'aquest poema —quan torne a aparèixer en **Poemes de Penyamarr** serà tot un altre— és, simptomàticament, el mateix de **Desolació**, que més avant reproduesc.

4. El primer que sobta és l'accentuació, que segueix les normes que aparegueren en la mateixa revista (Volum II, números 1 i 7, sempre en la pàg. 8), fruits de l'arbitrarietat pintoresca del mateix Bayarri, l'editor, escultor de professió.

5. Ho conta Emili Rodríguez Bernabeu, vid. «Maria Ibars i Ibars, innovació i continuïtat», en **Dia de la província**, Excma. Diputació Provincial de Alicante.

6. A Dénia, hom coneix per «rota» (r̄ta) la casa de camp o xalet situat a Les Rotes, litoral corresponent al sud del terme, als peus del Montgó.

7. Vet aci la relació: «Cançoneta del Montgó» (en el n.º 41), que reproduïx el poema del mateix títol aparegut en el llibre; «Sembra» (en el n.º 44), estampa de xiquetes amb el mar per fons; «Caire» (en el n.º 45), paisatge coster; «L'Aiguadolç» (en el n.º 49), ja publicat al recull de Penyamarr; «Nit d'ivori» (en el

n.º 50), descripció d'un cel nocturn; «Camí ja fet» (en el n.º 64): el mar com a contrapunt de la caducitat humana; «Petita cosa» (en el n.º 68), sobre la flor de la palera; «Aspiració» (en el n.º 93), repeteix amb el títol canviat, un poema del llibre, «Il·lusió»; «Pau» (en el n.º 96), un cant a la naturalesa i al Montgó; «Dolora» (en el n.º 97), sobre la vellesa i la mort; «Reencontre» (en el n.º 99), un motiu mari; «Ma casa» (en el n.º 100), on sembla referir-se, cofoia, a la seua rota; «Hora prima» (en el n.º 101), que reproduesc més avant; «Primavera» (en el n.º 105), estampa bucòlica; «Recordança» (en el n.º 107): el paisatge li desperta records positius; «Volves» (en el n.º 109), cinc poemes a manera d'epigrames; «Sense adéu» (en el n.º 115), «Cor femení» (en el n.º 121) i «Assedegament» (en el n.º 124), que semblen originats en el mateix motiu de «Desolació», el qual més avant coment; «Nineta trista» (en el n.º 131), de to melodramàtic; «Un nido más» (en el n.º 132), sobre la solitud de la mare quan creixen els fills; «Moment» (en el n.º 139), postal marinera; «Envidia blanca» (en el n.º 142), entorn, sospite, a la mateixa temàtica de «Desolació»; «L'ocellet canta» (en el n.º 189): el cant de l'au reviu alegries; «Consolación» (en el n.º 207), molt semblant a l'anterior: «Mensaje» (en el n.º 213), també amb el pretext de l'ocell/volador; en els mateixos periòdic i número, «El mar y tú»; finalment, en l'entrega on es donava la notícia de l'òbit de l'escriptora (n.º 253), apareix de nou el poema titular «L'Aiguadolç».

8. Felipe G. Perles Martí, en l'article necrològic adés esmentat, reproduesc uns texts inèdits de Maria Ibars: el poema intítulat «El montgó es mulla» i fragmentàriament un altre en castellà.

9. Aquesta interpretació es pot reforçar amb al·lusions a altres moments de l'obra ibarsiana. Vet, per exemple, aquesta reflexió del narrador en la novel·la breu «Flor de Nisperer» (en *Nostres Faulles VIII*, pàg. 5, Ed. Sicània, València, 1962): «Todor el de l'Albir es podia dir felix. Ho era com ho són tots els que demane poc a la vida, o dient millor, els que no li demanen res, sinó que prenen el que els dóna i fan virtut de saber acoblar la seues necessitats al que els ha estat atorgat.» Endemés, el filòsof Francesc Alcayde Vilar, al pròleg de *Vides planes*, un altra novel·la de na Maria (Sicània, València), 1962), diu: «Maria Ibars sap què és l'estoïcisme i ella mateixa està fa molts anys practicant aquesta filosofia» (pàgs. 10 i 11).

10. Id. *Antologia de la poesia valenciana (1900-1959)*, reedició per Tres i Quatre, València, 1980. Pàg. 54.

11. op. cit., pàg. 52.

12. *ibidem*.

13. op. cit., pàg. 54.

14. op. cit. pàg. 55.

15. vid. *Carn fresca*, edi. L'Estel, València, 1974, pàgs. 14 i segs.

16. vid. *Literatura i societat. País València, segle XX*, edi. Tres i Quatre, València, 1981.

17. op. cit. pàg. 94.

18. *ibidem*.

19. en *La Marina* (Semanaio de la Costa Blanca), n.º 101, 17-II-1962. El subratllat és meu.

20. En *La Marina*. Semanaio de la Costa Blanca, n.º 92, 16-XII.

21. Es tracta d'un poema en versos enneasíl·labs resolt de manera excel·lent: tots ells amb les síl·labes tercera i sisena tòniques.

Maria Ibars sol emprar metres breus, sobretot l'octosíl·lab. Els seus decasíl·labs sovint no serven l'accentuació interna escaient per tal d'evitar un excés de tensió.

22. Ambdós en el llibre de Penyamarc.

22. Comunament, s'entén per impressionisme literari «el sistema pel qual hom descriu les sensacions produïdes per les coses més que les coses en elles mateixes» (vid. en *Gran Enciclopèdia Catalana*, 8, 1.ª edició, pàg. 574).

23. En el mateix sentit de «visionaries» que Carlos Bousoño els atribueix (vid. en *Teoria de la expresión poética*, I, Edi. Gredos, Madrid, 1976, espet. pàgs. 192-202).

24. De *Poemes de Penyamarc*.